

כלי יקר

גיליון 96 שנה ב' ה'תש"פ

פרשת עקב

דבר העורך

'דבר אדוני הארץ קשות עמנו'

בעלון זה הבאנו דברי רבנו זי"ע, על דבר הסכנה כאשר ממעיטיים בהספדו של חכם, כמו שאמר הכתוב 'ותמת שם ותקבר שם', ולא התאבלו בני ישראל על פטירתה של מרים, ומשום הכי חסרו את באר המים אשר היה בזכות מרים.

ועלינו להתבונן בסיבת דבר נורא זה, מדוע כאשר לא מספידים את הנפטר כפי הכבוד הראוי לו, אנו סובלים מהעדר מקור מים חיים, והנראה לבאר לפי שכתב רבנו זי"ע ב'עיר גבורים' [פרשת נשא] שיש צורך להתבונן כאשר הקדוש ברוך הוא מעניש אותנו, לא להרגיש שזה מקרה שקרה, אלא יותר מחשבת עומק אמיתית 'מה ה' אלקיך דורש מעמך'.

וכאשר לצערי הרב 'דבר אתנו אדוני הארץ קשות', בפטירת אחותי האשה הצדקנית מרת אילה גוטמן ע"ה, אין מקום לאיבוד תחושת האבלות, ועל כן ראיתי צורך להרחיב מעט במילות הספד על דומתה ודיוקנה של אחותי הצדקנית ע"ה.

הפסוק אומר [מלכים ב ד, ח] 'ושם אשה גדולה', ובתרגום 'אתתא דחלת חטאין', רבנו הרמ"ק ב'אור יקר' [שער ד' פרשת ויהי בשלח סימן א] מבאר כי 'אשה גדולה' היינו אשה אשר פועלת חסד לכל, ומטיבה לכל, וכל זה שלא על חשבון בעלה, ולא לחינם נפטרה אחותי ביום ההילולא דרבי משה קורדובירו זי"ע כג בתמוז, כי אין הגדרה מתאימה יותר מאשר 'אשה המטיבה לכל, ועושה חסד עם הכל, וכל זה שלא על חשבון בעלה'.

זכתה אחותי לכשרונות טבעיים מיוחדים במינם, יכולת ההבנה בנפש האדם הייתה מהגדולות שפגשנו, יכולת השמיעה להבין את השני, לחיות את צרתו של השני הביאה למאות ואלפים אשר נהנו ממנה עצה ותושיה,

המשך בעמוד אחרון

חקים ומשפטים - לשכר העולם הבא

'והיה עקב תשמעון את המשפטים האלה' [דברים ו, יב]

פירש רש"י: 'אם המצות קלות שבני אדם דשים בעקביהם תשמעון'. לא רצה לפרש 'עקב' זה מלשון 'עקב אשר שמע אברהם בקולי' [בראשית כו, ה], לפי שקשה לו, הלא בפסוק הקודם נאמר 'ושמרתם את החקים ואת המשפטים', ולמה הזכיר כאן משפטים בלא חקים,

אלא ודאי שלשון 'עקב' כולל החקים, ורמזם בלשון 'עקב' לפי שהשטן והאומות מונין עליהם מצד שאין טעמם נודע, ובסבה זו בני אדם נוהגין קלות בהם ודשים אותם בעקב, וזהו שאמר 'אם המצות קלות וכו', ועל כן הזכירם בלשון 'עקב' ולא בלשון 'חקים', לומר לך שהחקים שהזוהרתך עליהם למעלה אולי מצד שבני אדם דשין אותם בעקביהם לא תהיה זהיר וזריז בהם כמו במשפטים ודינין שתועלתם גלוי וידוע לך, על כן אני אומר שאם גם החקים הרמוזים בעקב אף על פי שבני אדם דשים אותם בעקביהם, מכל מקום תהיה זהיר בהם כמו במשפטים,

ו'את' הוא לשון 'עם' כמושפטו בהרבה מקומות, שלשון את משמע כמו עם, וכאלו אמר 'שתשמעון החקים עם המשפטים', ושני חלקי מצות אלו יהיו שווים בעיניך לכל דבר, כי כמו שאתה נזהר במשפטים כך תהיה נזהר בחקים, ולא ידך גיסא בדרך שיתבאר בסמוך.

וראיה לדברינו ממה שמסיק בילקוט [תתמו] 'והיה עקב תשמעון, זהו שנאמר [תהלים מט, ו] 'למה אירא בימי רע עון עקבי יסובני', אמר דוד אין אני מתירא מן החמורות מפני שהן חמורות, אבל אני מתירא מן הקלות שמא עברתי עליהם, ואתה אמרת הוי זהיר במצוה קלה כבחמורה, לכך נאמר 'והיה עקב תשמעון', אמר דוד לפני הקדוש ברוך הוא 'גם עבדך נזהר בהם בשמרם עקב רב' [שם יט, יב], 'מה רב טובך' [שם לא, ב], זה שכרן של מצות קלות, עד כאן לשונו.

חפשתי בכל המקרא ולא מצאתי שאמר הקדוש ברוך הוא 'הוי זהיר במצוה קלה כבחמורה', ואיך אמר דוד ואתה אמרת וכו', ואיך סמך בעל המדרש זה דבריו לפסוק 'והיה עקב תשמעון', ומאי משמע שפסוק 'רב טובך', מדבר בשכרן של מצות קלות, אלא ודאי שקשה לו 'והיה עקב תשמעון את המשפטים' למה לא זכר גם החקים, ועוד אם מלת 'עקב' תרמוז אל המצות קלות, הוה ליה למימר 'ואת המשפטים' כי מלת 'את' אינו מקושר למעלה.

המשך בעמוד הבא

המשך - חקים ומשפטים - לשכר העולם הבא

אלא ודאי 'עקב' היינו החקים, והם המצוות שהם קלות בעיני ההמון עם, ומלת את הוא כמו עם, והיינו הך שאמר 'הוי זהיר במצוה קלה כבחמורה', מדתלי ה'חקים' ב'משפטים', באמרו ש'תשמעוון החקים עם המשפטים', שוה ודומה להם, ועל זה דרש פסוק 'מה רב טובך אשר צפנת ליראיך פעלת לחוסים בך נגד בני אדם', רצה לומר המקיים החקים זהו דבר שהוא נגד בני אדם שהוא מתנגד אל רוב בני האדם, כי רובם כן מונית עליהם, והמקיים ודאי אינו מצפה כי אם לשכר עולם הבא, כי בעולם הזה אין תועלת שלהם נגלה, כמו שנגלה לכל תועלת המשפטים והמקיים חוסה בו יתברך שלא יקפח שכרו, לכך נאמר 'פעלת לחוסים בך נגד בני אדם', שהם חוסים בך בדבר שהוא מתנגד לבני אדם המונית עליהם, ועל זה מביא גם עבדך נזהר בהם בשמרם עקב רב, ונזהר הוא לשון זוהר וברירות, כי על ידי שמירת החקים הרמוזים בעקב, המשכילים יזהירו כוזהר הרקיע לעולם הבא, זהו שאמר כאן 'ושמר ה' אלהיך לך את הברית וגו', מסיק בילקוט [תתמו]. שישמור לך שכרך לעולם הבא.

וזה שאמרנו שאמר להשוות חקים למשפטים הוא לשני פנים. האחד הוא, שכבר אמרנו על הזריזות, לומר כשם שאתה מזורז בעשיית המשפטים מצד שבעיניך אתה רואה התועלת, כך תהיה נזהר גם בחקים הרמוזות בעקב. ולאידך גיסא, כשם שהחקים מאחר שאין תועלתם מורגש לך ודאי אתה מקיימם לשם שמים לא לשם הנאתך, כי אין ההנאה מורגשת לך לשעה, כך המשפטים לא תקיים בעבור הנאתך, כי אם בעבור שמצות ה' עליך, כמו שנאמר [תהלים קיט, קא-קב] 'מכל אורח רע כליתי רגלי למען אשמור דברך, ממשפט'ך לא סרתי כי אתה הורתני', כשם שהחקים שאני מקיים ודאי אין כוונתי כי אם 'למען אשמור חקיך', חקים שחקקת לי, כן 'ממשפט'ך לא סרתי' לא בעבור תועלת המורגש כי אם בעבור שאתה הורתני. ועל דרך אמרו רבותינו ז"ל [תורת כהנים וקרא כ, קכח] אל יאמר אדם אי אפשר לאכול חזיר וכו'.

וזהו שאמר סוף פרשת ואתחנן, [פסוק י] 'ומשלם לשונאיו אל פניו להאבידו לא יאחר לשונאו אל פניו ישלם לו', 'ושמרת את המצוה ואת החקים ואת המשפטים אשר אנכי מצוך היום לעשותם'. פירש רש"י: 'בחייו משלם לו גמולו הטוב כדי לטורדו מן עולם הבא', וקשה אם הגוי מקיים איזו מצוה למה קראו שונאו בשעת קיום המצוה, אלא ודאי לפי שהגוי אפילו בשעה שהוא מקיים איזו מצוה מן המושכלות אינו עושה כי אם בעבור הנאתו המורגשת לשעה, על כן דינו במאי דפסק אנפשיה לקבל שכרו בעולם הזה, אבל אתם לא תעשו כן לה' אלהיכם, אלא ושמרת וגו', 'אשר אנכי מצוך' רצה לומר בעבור שאנכי צויתך תשמרם ולא בעבור הנאתך, ואז ממילא יהיו המשפטים והחקים שוים בעיניך. ועל זה אמר ההיקש 'וזה עקב תשמעוון את המשפטים' ואז ראוי שיהיה הקרן שמור לך לעולם הבא 'ושמר ה' אלהיך לך וגו'.

וזהו שאמר בסוף הפרשה, [ה, ט] 'כגוים אשר ה' מאביד מפניכם כן תאבדון עקב לא תשמעוון בקול ה' אלהיכם', ופסוק זה כולו מיותר, כי כבר נאמר מקודם [ש, ט] 'כי אבד תאבדון', ועוד למה תלה איבודם באיבוד הגוים, אלא ודאי שפסוק זה אינו נקשר כלל עם שלמעלה, כי למעלה דבר בעבודה זרה 'והיה אם שכוח תשכח וגו', ועל העבודה זרה אמר 'כי אבד תאבדון', כפל האיבוד לומר שהעובד עבודה זרה נטרד מן העולם הזה ומן העולם הבא, ואחר כך אמר שיש איבוד אחר שאינו כי אם מן העולם הבא לבד, והוא מי שאינו מקיים ה'עקב' המרמז לחקים, לפי שאין תועלתם נגלה לשעה, ואז מסתמא אפילו מה שמקיים מן המצוות אינו מקיים כי אם בעבור הנאת שעה, ועליו אמר 'כגוים אשר ה' מאביד', והוא האיבוד האמור למעלה, 'ומשלם לשונאיו אל פניו להאבידו', מן עולם הבא, 'כן תאבדון', מן עולם הבא. ונתן טעם לדבר ואמר 'עקב לא תשמעוון', לפי שלא תשמעוון המצוה הרמוזות בעקב, משמע שמי שמקיים מה שרמוז בעקב אוכל מפירותיהן בעולם הזה והקרן שמור לו לעולם הבא, לכך נאמר כאן 'ושמר ה' אלהיך לך את הברית ואת החסד', וזה פירוש יקר.

לעילוי נשמת

הגאון הקדוש רבי אשר בן הקדוש רבי אהרון
מסטולין קרלין זי"ע
נפטר במגפה בדרוהוביץ [תרל"ג], ואמר שבמותו
יהיה כפרה על העיר, יהי רצון שזכותו תעמוד לדור
יתום זה, ותעצר המגפה.

לעילוי נשמת

האשה החשובה
מרת אילה בת הגאון רבי יונה יוסף הכהן
גוטמן ע"ה
עלתה בסערה השמימה
כ"ג תמוז תש"פ

מעלת לומדי התורה בארץ ישראל

'ארץ אשר לא במסכנות תאכל בה לחם וגו' [דברים ה, ט]

רבתינו ז"ל דרשו [תענית ד.]: 'ארץ אשר אבניה ברזל אל תקרי אבניה אלא בוניה, אלו תלמידי חכמים שעוסקין בבנינו של עולם, והם מחדדים זה את זה כברזל'. ומה ראו על ככה לדרוש פסוק זה על לומדי תורה, במקום שיש לפרשו כפשוטו.

ונראה שקשה להם, כי פסוק זה מתחיל בעניני 'אכילת לחם', ואחר כך אמר 'ואכלת ושבעת', ואיך נתן ריוח בין הדביקים והפסיק 'בברזל', אלא ודאי שהכל מדבר מהנהגת לומדי תורה, כי 'כך דרכה של תורה פת במלח תאכל' [אבות ה, ד], והביאור הוא, שארץ זו לא בעבור מסכנות ודלות תאכל בה לחם כמות שהוא, שהרי 'לא תחסר כל בה', אלא לפי שהיא ארץ אשר אבניה בוניה ברזל, מחדדים זה לזה בהלכה, וכל כך יהיה להם חשק בתורה עד שלא ידרשו איזו מקומן של זבחים הרוג צאן ושחוט בקר, אלא יסתפקו בלחם לבד. ואל תאמר שבעבור זה יותש כחם, אלא על כל פנים יהיו חזקים כברזל, כי התורה תוסיף תת כחה להם.

ומה שאמר 'אבניה בוניה' אין צורך לזה, כי מדרך הכתוב לכנות אנשי השם באבנים, כמו 'אבן מאסו הבונים' [תהלים קיח, כב], 'כי אבני נזר מתנוססות' [זכריה ט, טז], 'האבן הראשה' [שם ד, ז], וכן רבים. ועליהם אמר 'ואכלת ושבעת', כי הצדיק אוכל לשובע נפשו, אם מעט ואם הרבה יאכל. וכן מה שאמר 'ומהרריה', היינו מן אנשי השם שנקראו בשם הרים, כמו שנאמר [מזכיר, ו, ב] 'שמעו הרים את ריב ה', מהם תחצוב נחושת, כי 'נשיכתן נשיכת נחש' [אבות ב, טז], והלשון נופל על הלשון.

ובסמוך הזהיר על המותרות, ואמר 'פן תאכל ושבעת', והוה ליה למימר 'פן תאכל ותשבע', אלא שרצה לומר פן תדרוש אחר המותרות, ותאכל אחר שכבר שבעת, ובתים טובים תבנה אף על פי שכבר ישבת, שיש לך כבר דירה כדי צרכך, ולא תסתפק במזכרות ותבנה עוד ללא צורך.

ועל זה הדרך נוכל לומר שגם בפסוק זה הזכיר האכילה והבתים, שאמר 'ארץ אשר לא במסכנות תאכל בה לחם', היינו הסיפוק ההכרחי כאכילה כאמור, 'ארץ אשר אבניה' היינו בוניה 'ברזל', כי הבונה כדי צרכו הוא הבנין החזק כברזל, אשר מתקיים לעד, לא כן הבונים חרבות למו, כי מבנין המותרים ודאי לחרבה יהיה ושם מאין יושב, כדרך רוב חצרות של שרים, שמקויים בהם 'ושאיה יוכת שער' [ישעיה כד, יב].

דבר אחר 'מסכנות' לשון 'אוצרות', מלשון 'ויבן ערי מסכנות לפרעה' [שמות א, יא], שלא יצטרכו לעשות אוצרות תבואה בארץ מפני יראת זלעפות רעב, או מלחמה, כי בעשותם רצון האל יתברך נכון לבם בטוח בה' שומרים ומצילים.

ויש אומרים, לפי שמדרך העני לאכול פת כמות שהוא, אבל העשיר אינו אוכלו בלא לפתן, על כן אמר שלחם של ארץ ישראל יהיה כל כך נקי וכשגל ילבין, שאפילו העשיר יאכלו כמות שהיא בלא לפתן, לכך נאמר 'לא במסכנות תאכל בה לחם'.

ומה שאמר 'וברכת את ה' אלהיך על הארץ הטובה', רמז לשש פעמים ארץ שהזכיר, כי הם מקור הברכות, כמו שאמרו רבותינו ז"ל [סוטה לח]: 'אין נותנים כוס של ברכה כי אם לטוב עין', שנאמר [משלי כב, ט] 'טוב עין הוא יבורך' קרי ביה יברך, ותוספת וי"ו רמז למקור הברכות, כי 'הנותן פרומה לעני מתברך בשש ברכות וכו' [בבא בתרא ט, ז], וחסרון וי"ו של עפרון שהיה רע עין יוכיח, על כן דווקא 'טוב עין יברך' ויבורך בתוספת וי"ו בששה ברכות הנזכרות בשש פעמים ארץ שהזכיר כאן, על כן נאמר 'וברכת וגו' על הארץ', והוא רמז נכון.

ממונו - שולט עליו

**ואת כל היקום אשר
ברגליהם'** [דברים יא, ו]

פירש רש"י: 'זה ממונו של אדם המקיימו על רגליו'. וכי מי שאין לו ממונו חגור ברגליו ולא עמדה לו כל חכמתו ושאר המעלות האנושית.

ונראה שבגנות קנין הממונו הוא מדבר, כי הוא הפחות שבכל ארבע מעלות שמנה הרמב"ם [בשמונה פרקים] והם החכמה, והגבורה, והמדות, והעושר, כי כולם דבוקים באדם, והעושר חוץ ממנו, כי 'החכמה' מקורה בראש ובמוח ולב, 'הגבורה' מקורה בלב כי מי שהוא רך הלבב אינו גבור, אבל 'העושר' דבוק ברגלו, כי יתרון ארץ בכל היא' [קהלת ה, ח], והארץ מדרס לרגליו, ודין הוא שיהיה הפחות שבכולם ויהיה נתון תחת ממשלת האדם לעשות בממונו מה שירצה,

אבל לסוף מוחלפת השיטה, שממונו מתגבר עליו אל כל אשר יחפוץ יטנו ועלה מן הארץ משפל מצבו, כאשר יקום איש על רעהו כך יקום ממונו עליו ושליט בו ומעבירו על דעתו ועל דעת קונו, לכך קראו 'היקום אשר ברגליהם', כי זה העצב נבזה האחוז בחבלי בוז ונתון תחת כפות רגליו, הוא היקום אשר יקום עליו למשול בו, 'וכאשר יקום איש על רעהו ורצחו נפש' [דברים כג, כו], כך קנין זה מביא את בעליו בסכנות רבות, והוא אשר המית את קרח כי בטח בעשרו ונפל, לכך קרא לממונם של קרח ועדתו 'היקום אשר ברגליהם'.

התבוננות בפטירת הצדיקים

‘ובני ישראל נסעו מבארות בני יעקן מוסרה שם מת אהרן’ [דברים יו.]

פירש רש"י: ‘והלא בהר מת וכו’, יש בענין זה כמה ספקות. א, אם הכוונה להודיענו שחזרו לאחוריהם מהר ההר למוסרה, הוזה ליה למימר ‘שנסעו מהר ההר לקדש וכו’ עד מוסרה’ ולמה משמיט כל המסעות, ולא זכר כי אם זה שנסעו מבארות בני יעקן מוסרה. ב, למה נאמר כאן ‘בארות בני יעקן’, ובפרשת מסעי לא הזכיר לשון בארות. ג, כאן מסיק שחזרו לאחוריהם שמונה מסעות, ובפרשת חקת פירש רש"י [במדבר כא, ד] חזרו שבעה מסעות. ד, ‘שם מת אהרן’ פירש רש"י ‘שעשו שם הספד’, למה דווקא שם במוסרה ולא קודם לכן. ה, מה תלמוד לומר ‘ויכהן אלעזר בנו תחתיו’ כי זה אינו מענין התוכחה. ו, ‘משם נסעו הגדגדה ומן הגדגדה יטבתה ארץ נחלי מים’ [פסוק ז], למה פרט חנייה זו שביטבתה יותר מכל שאר חניות, ולמה הזכיר כאן ‘נחלי מים’ ולא הזכיר זה בפרשת מסעי. ז, מה שאמר [פסוק ח] ‘בעת ההיא הבדיל את שבט הלוי’, הבדלה זו היתה בתחילת ארבעים, ומה ענינה לכאן. ח, מה שאמר ‘ולברך בשמו עד היום הזה’, על איזו יום הוא מראה באצבע, לומר כי הוא זה אשר עליו אמר עד היום הזה, וכי מכאן והלאה לא הובדלו. ט, מה שפירש רש"י ‘בני לוי החזירום’ מנא לן לרש"י לומר כן, ואם קבלה נקבל. י, מה שפירש רש"י ‘ללמדך שקשה מיתת הצדיקים כשבירת הלוחות’, והלא כל פרשה זו מדברת מלוחות שניות, ומה שאמר ‘אשר שברת’, לא לפסוק זה נסמכה מיתת אהרן. יא, מה שפירש רש"י ‘שקשה יום זה שאמרו נתנה ראש לפרוש ממנו כיום שעשו בו העגל’, עגל מאן דכר שמייה, כי לא הזכר בכל הפרשה.

ועתה הט אנזך ושמע, והנני מבאר כל זה בהצעה קטנה אשר כבר זכרנו בפרשת חקת [ב, ג] שבמיתת מרים חסרו המים כי כל צדיק דומה למעיין המתגבר, כדאיתא באבות [א, ה], ומי שאינו מספידו כראוי אינו מרגיש בהעדר מקור מים חיים, על כן דין הוא שיכזבו מימיו, וכך קרה להם במיתת מרים, שנאמר [במדבר כ, א] ‘ותמת שם ותקבר שם’, כי שם תהא קבורתה מיד, ונשכחה תיכף כמת מלב, ולא נאמר בה ‘ויבכו אותה’ זה ראייה שלא הספידוה על כן חסרו המים, כמו כן עתה בפטירת אהרן היו יראים מחסרון המים שלא יקרה להם כאשר קרה בפטירת מרים, ועוד יעלה על ראשם מורה של מלך ערד, ומיראה הוצרכו לחזור אחוריהם, ובתוך חזרה זו היה גם כן מורא מים עליהם פן יחסר מהם הבאר, על כן עשו חניה בכל מקום שמצאו שם מים, אף על פי שבהליכה לא עשו חניה במקומות המים, לפי שהיה המסע קצר, מכל מקום בחזרה עשו חניה שם כי החזרה היתה אחרי מות אהרן.

והנה בין מוסרה ובין בני יעקן, היה מקום אחד שנקרא ‘בארות’, לפי שהיו שם בארות הרבה, ולא היה רחוק מן בני יעקן, עד שהיו אנשי בני יעקן שותים מן אותם הבארות, ועל כן נקרא המקום ‘בארות בני יעקן’, רצה לומר בארות של בני יעקן, וזה ראייה שהיה בארות סמוך לבני יעקן, והיה המסע קצר לעשות שם חניה, לפיכך כשהלכו לפנים ולא לאחור הלכו בפעם אחת ממוסרה לבני יעקן, ולא עשו חניה בבארות כי היה המסע קצר מלעשות שם חניה, ואז לא היה מורא מים לנגד עיניהם.

אבל כשחזרו לאחוריהם אחרי מות אהרן מיראת מלך ערד, עשו חניה גם בבארות, כי היו יראים אולי פתאום יפסק הבאר כדרך שפסק במיתת מרים, על כן מנה שמונה מסעות בחזרה, אבל בהליכה לא היו כי אם שבעה, ועל כן לא מנה בחזרה לאחור כי אם זיסעו מבארות בני יעקן מוסרה, כי לא בא להודיע כי אם דבר חידוש זה שעשו חניה בבארות מה שלא עשו בהליכה, וכאשר באו למוסרה מקום שלא היה בו מים כל צרכם, והיו יראים מן חסרון הבאר הלכו והספידו את אהרן כאילו שם מת, כי אמרו שבזכות ההספד ינצלו מן חסרון הבאר, ובוה חטאו שלא נתנו אל לבם להספידו קודם לכן, לפי שבטחו במקום בארות ויטבתה ארץ נחלי מים שהיה לפנייהם,

והכתוב אומר ‘ויכהן אלעזר בנו תחתיו’, שלא היה להם לירא מן חסרון המים בעבור פטירת הצדיק, כי ‘כל המעמיד בן צדיק כאילו לא מת’ [בבא בתרא קטז.], ואף על פי שמת אהרן מכל מקום זכות בנו קיים להצילם מן חסרון המים, ומכלל תוכחותיו שעדיין עמדו במרדם, והיו מחוסרי אמנה ועשו גם אחר זה חניה ב‘יטבתה’ לפי שהיתה ארץ נחלי מים, משמע שלולא זה לא היו עושים שם חנייה.

ומה שאמר ‘שהלויים החזירום וכו’, ראייתו ממה שאמר ‘בעת ההוא הבדיל את שבט הלוי’, ודאי זה נאמר על זמן עשיית העגל, ומהו שאמר ‘עד היום הזה’, אלא כך פירוש, אף על פי שבמעשה העגל נבחרו הלויים וזכותם שמור לדורי דורות, מכל מקום לא היה צורך באותו זכות כי אם עד היום הזה ולא עד בכלל, לפי שביום זה עשו מעשה טוב שאף אם לא היו נבחרים לעבודת ה' מאז ומקדם היה מן הראוי שיבחרו מן יום זה והלאה, והיינו מה שהחזירום לאחור מן אותו דרך עקלתון שהלכו בו,

המשך בעמוד הבא

המשך - התבוננות בפטירת הצדיקים

ומדאנו רואין שהשוה השכר של הלויים על מה שעשו עכשיו אל מה שעשו בזמן העגל, שמע מינה שהוקשה יום זה שאמרו נתנה ראש לפרוש ממנו 'כיום שעשו בו העגל'.

וכן מה שפירש ש'קשה מיתתן של צדיקים כשבירת הלוחות', מבואר על זה האופן, כי מדקאמר 'ויכהן אלעזר בנו תחתיו', וסמך זה לפרשה זו המדברת מלוחות שניות, שמע מינה שקם אלעזר בנו תחתיו כמו הלוחות שניות שקמו תחת הראשונים שנשברו, וממילא נשמע שפטירת אהרן דומה לשבירת הלוחות, כי ידיעת ההפכים אחד, ובא להאשימם בתוכחותיו על שחזרו לאחוריהם מיראה מפני מלך ערד והיה להם לבטוח שזכותו של אהרן ילחם להם גם במותו, כדרך שמצינו שהארון שבו היו שבתי לוחות היה יוצא ובא עמהם למלחמה כך הצדיק הנפטר הדומה לשבתי לוחות זכותו יעמוד להם גם במותו, שכן משה לא נענה עד שאמר [לעיל ט, כז] 'זכור לעבדיך לאברהם וגו'. ולהצעה זו כל סיפור זה הוא תוכחות עלי עון, וכל הענין מקושר מראשו לסופו.

אקדומי ואחשוכי לבית הכנסת - גודל מעלתם

'למען ירבו ימיכם וימי בניכם על האדמה' [דברים יא, כא]

במסכת ברכות [ה]. 'אמרו ליה לרבי יוחנן איכא סבי בבבל. תמה, והכתיב 'למען ירבו ימיכם וימי בניכם על האדמה' משמע אבל בחוצה לארץ לא, אמרי ליה הם מקדימין ומחשיכין לבי כנשתא, אמר היינו דאהני להו'. וקשה על תירוץ זה כי עדיין הקושיא במקומה עומדת, שהרי בפסוק זה אמר סתם 'על האדמה' בלתי שום חלוקה, ומהיכן למד לומר שפסוק זה מדבר דווקא בזמן שאינן הולכים לבית הכנסת לומר שאז דווקא ממועט.

ונראה לומר, על דרך שאמרו רבותינו ז"ל [מגילה כט]. 'שעתידין בתי כנסיות ובתי מדרשות שבחוץ לארץ שיקבעו בארץ ישראל וכו'. ואם כן האדמה שבכל בתי כנסיות של חוץ לארץ זו היא האדמה של ארץ ישראל, שהרי לעתיד יקבע ה' הבתי כנסיות הבנין והקרקע מכל וכל אל ארץ ישראל, ואם כן ודאי האדמה ההיא אדמת קודש היא וחלק מן אדמת ארץ ישראל, והמשכים והמעריב בכל יום לבתי כנסיות דומה כאילו בכל יום הוא עומד על האדמה אשר נשבע ה' לאבותם, ומקויים בו ייעוד 'למען ירבו ימיכם וימי בניכם על האדמה אשר נשבע ה' לאבותיכם לתת להם'.

'לכם' לא נאמר, אלא 'להם' פירש רש"י 'מכאן לתחיים המתים מן התורה', ומה ענין זה לכאן, אלא לפי שבזמן ההוא דווקא יקבעו הבתי כנסיות שבחוץ לארץ לארץ ישראל, ויכול להיות שזה מוסב על תחילת הפרשה שאמר 'ולעבדו בכל לבבכם', זו תפלה כפירוש רש"י, ומדקאמר 'בכל לבבכם' שמע מינה שמדבר שרבים מתקבצים לבתי כנסיות להתפלל, ועל זה ייעד השכר 'למען ירבו ימיכם וימי בניכם על האדמה'.

ומה שתלה הדבר דווקא 'באקדומי ואחשוכי', תמצא מבואר יפה בחבורינו עוללות אפרים בשער התפלה מאמר תקג. על דרך הפסוק 'לשקוד על דלתותי יום יום לשמור מזוזות פתחי' [משלי ח, לד]. לשכנו תדרשו ובאת שמה ותמצא כל הענין באר היטב.

וזה לשונו של רבנו זי"ע שם:

ובפרק קמא דברכות דרשו רבותינו ז"ל [ברכות ח]. 'אמרו ליה לרבי יוחנן איכא סבא בבבל, תמה ואמר, כתיב 'למען ירבו ימיכם וימי בניכם על האדמה וגו' משמע, אבל בחוץ לארץ לא, אמר להו מאי עבידתיהו, אמרו ליה מקדמי ומחשכי לבי כנישתא, אמר היינו דאהנו ליו, דאמר ליה רבי יהושע בן לוי לבריה, אקדימו ואחשיכו לבי כנישתא, כי היכא דתורבין חיך, אמר רבי אחא בר חנינא מאי קרא, שנאמר [משלי ח, לד] 'לשקוד על דלתותי יום יום לשמור מזוזות פתחי', וכתיב בתריה [פסוק לה] 'כי מוצאי מצא חיים ויפק רצון מה'.

ונראה ליתן טעם לפי שהולך ראשון לבית הכנסת הרי אין שום אדם אצלו, והרי רק ה' עמו, והרי הוא קרוב למקור חיים, כדרך אומרו [תהלים לו, י] 'כי עמך מקור חיים', וכל הקרב הקרב יותר ביותר הוא מקבל חלק מן החיים, כי מטעם זה חשב רבי יוחנן שאין זקנים מצויים כי אם בארץ ישראל, כי שם גילוי שכינתו יותר מבמקום אחר,

המשך - אקדומי ואחשוכי לבית הכנסת - גודל מעלתם

ואם כן כל הדרים עליה קרובים יותר אל מקום החיים, ואחר כך ראה שבאקדומי ואחשוכי זוכין גם כן בחוץ לארץ, כי הם הדבקים וקרובים אל השם יתברך יותר מזולתם, וקל להבין.

וכפי הנראה שגם דברי רבי אחא צריכין ביאור, כי לא פורש מאי משמע דהאי קרא מדבר באקדומי ואחשוכי, ונראה לי שרבי אחא בא לתרץ שינוי לשון המקרא, כי פעם אמר 'פתחי' ופעם אמר 'דלתותי', ואצל הדלת אמר 'לשקוד', ואצל הפתח אמר 'לשמור'. וזה מופת חותך שבפסוק זה מדבר באקדומי ואחשוכי, כי ידוע ש'דלת' הוא הדף שפותחין ונועלין, ופתח היינו הפתיחה כנודע, ומי שרוצה להקדים עצמו לבית הכנסת להיות מן הראשונים, אז בוודאי הוא מוצא הדלת של בית הכנסת סגורה, ועוד שהוא צריך למהר ולרוץ שלא יקדימונו אחר, לכך נאמר 'לשקוד אל דלתותי',

אמנם מי שהוא כבר בבית הכנסת ורוצה להיות מן האחרונים, אז בוודאי הדלת עדיין פתוחה, ועוד שהוא מוכרח להמתין עד שיצאו כולם, והוא ישאר עדיין לבדו בבית הכנסת, לכך נאמר 'לשמור מזוזות פתחי', ו'לשמור' הוא לשון המתנה, מלשון [בראשית לו, ט] 'ואביו שמר את הדבר', או מלשון רבותינו ז"ל [ברכות ג.] 'ושמר לי על הפתח'.

ב'עמודי שש' ביאר רבנו ז"ע [מאמר כט]

וכן העומד בבית הכנסת מוצא תמיד השכינה שמה וכשהוא מקדים ומחשיך לבית הכנסת הרי הוא דבק בשכינתו יתברך והדבקים בה' חיים כלם לכך נאמר כי מוצאי מצא חיים. ומדקאמר ויפק רצון מה' שמע מינה שמדבר בתפלה שנאמר ותפילת ישראל רצונו כי רוצה ה' בתפילת ישראל כמו שאמרו שהקדוש ברוך הוא מתאוה לתפילתן של צדיקים וכו'.

המשך - דבר העורך

בימים רגילים ובימי המחלה הקשה, בימי רוגע ובימי סבל נוראי, תמיד אוזנה הייתה קשובה לאחר, לשמוע את צרתו ולמצוא דרך לפתרון הבעיה, גם בשעות שהייתה בבתי החולים לצורכי טיפול המשיכה בעז ותעצומות להקשיב לשני, לשמוע את אשר עובר עליו, ולמצוא דרך סלולה ובדוקה להיטיב לו.

אכן ניתן להגדירה את אחותי הצדקנית מרת אילה גוטמן ע"ה, 'ושם אשה גדולה', אשה גדולה בלב ענק אשר היה בו מקום לכל אחד ואחד, אשה גדולה במידות נעלות ומרוממות, אשה גדולה בחסד, אשה גדולה במעשים, אשה גדולה באהבת תורה ולומדיה, אשה גדולה במאמצים כבירים להשכין שלום בין איש לאשתו, בין אב לבנו ובין אם לבתה, אשה גדולה לא רק בשעות קלות ונעימות, אשה גדולה בכל מהותה ובכל כוחותיה ובכל זמניה.

מאז היותה נערה צעירה לימים, ידעה לישא במשא האחר, לכאוב את כאבו של הזולת, ולעשות כל מאמץ לסייע בעדו, וכל זה מתוך אהבת ישראל אמיתית, נשיאה בעול בצורתה כפי שקבעו חז"ל. וזכתה לזכות את הרבים, להיטיב למאות ואלפים.

ידועים דברי חז"ל [מועד קטן כה:] 'רוכב בערבות שש ושמח בבא אליו נפש נקי וצדיק', וידוע המעשה עם מרן החפץ חיים שהגיע יהודי מרחוק לשוחח עימו, ואמר לו שאינו פנוי כעת כי הוא בדרכו ללוויה, המתין היהודי מספר שעות עד ששב החפץ חיים מן הלוויה, ולהפתעתו התברר לו שלא הייתה זו לוויה של אחד מגדולי ישראל, אלא של אלמנה אחת מבוגרת, ניגש קמי מרן החפץ חיים ושאלו, מדוע הלך רבנו ללוויה זו. ענה לו החפץ חיים, אשה זו אלמנה שנים רבות, וידוע מה שאמרו רבותינו ז"ל 'רוכב בערבות שש ושמח בבא אליו נפש נקי וצדיק', מי הוא צדיק אין אנו יודעים, כי הרי 'אין צדיק אשר יעשה טוב ולא יחטא', אך מי הוא 'נקי' אנחנו יודעים, וזה מי שסבל יסורין, אותה אשה אלמה סבלה שנים רבות מבדידות, בוודאי היא בגדר 'נקי', ואם הקדוש ברוך הוא שש ושמח לקראתה, בוודאי אלך להלוויתה.

מה נאמר ומה נדבר, כאשר סבלה של אחותי היקרה היה מהקשים ביותר, שלוש עשרה של סבל גופני, י"ג שנה של מחלה ארורה, ובכל אותם הימים שמחת החיים לא משתה לרגע ממנה, ופעילותה למען האחרים לא פסקה.

'רוכב בערבות שש ושמח בבא אליו נפשי נקי וצדיק'

הכותב בדמע

אליהו אליעזר הכהן ארנטרוי